

ERDEI Klára

Hungaricumok XVI–XVIII. századi észak-német magángyűjteményekben Eutin

A Lübeck mellett fekvő Eutin városka tartományi könyvtára mindmáig alig ismertebb Németországban, mint magyarországi könyvtárosok és kutatók számára. A városka nevének említésekor még leginkább Carl Maria von Weber, a „Büvös vadász” zeneszerzőjének neve jut eszünkbe, aki itt született, vagy esetleg még Johann Heinrich Vossé, Homérosz első német fordítójáé, aki hosszú éveket töltött e városban.

A kastélyparkot szegélyező tágas egykori hercegi kocsiszínbén berendezett modern városi közkönyvtár külön légkondicionált raktárában őrzött 45000 kötetet számláló régi könyvgyűjteményéről az utóbbi évekig csak keveseknek volt tudomása. A ritka használat és kedvező konzerválási körülmények következtében rendkívül jó állapotban megőrzött állomány feltárása és katalógizálása 1988-ban kezdődött s még valószínűleg éveket fog igénybe venni. Az első eredményeket a két tematikus nyomtatott katalógus tartalmazza¹, melyeket remélhetőleg hamarosan újabbak követnek. A feltárási munkálatokban és a katalógusok szerkesztésében alkalmam volt egy éven át részt venni. Ez idő alatt szinte minden egyes könyv megfordult a kezemben, s természetesen felhasználtam a lehetőséget hungaricumok gyűjtésére, melyek teljesebbé teszik képünket magyar szerzők által írott, vagy Magyarországról szóló XVI–XVIII. századi könyvek észak-németországi elterjedtségéről².

Az értékes gyűjteményt először 1837-ben Paul Friedrich August (1783–1853) nagyherceg, a gottorfi hercegi család fiatalabb oldenburgi ágának sarja tette egy szűk, művelt polgári kör számára hozzáférhetővé eutini kastélya tornyában. Ez a „Grossherzogliche öffentliche Bibliothek” eredetileg három különböző magánkönyvtárat foglalt magába³.

¹ Die Osteuropa-Bestände der Eutiner Landesbibliothek, Hrsg. v. P. Nietzsche, (Kataloge der Eutiner Landesbibliothek, Bd. 1.), Heide, 1989, Boyens; Bd. 2. Hrsg. von W. Gripp, (Kataloge der Eutiner Landesbibliothek, Bd. 2), Heide, 1990, Boyens.

² Vö: Erdei Klára: Hungarikák a 17. századi gottorfi és preetzi könyvtárakban, in: *Collectanea Tiburtiana*. Szerk.: Galavics Géza, Herner János, Keserű Bálint. (Adattár 16–18. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, Bd. 10.), Szeged 1990, 279–295.

³ A könyvtár történetéről: Pansch, Christian: *Die Grossherzogliche öffentliche Bibliothek, Eutin 1878*; Eilers, Georg: *Bücherverzeichnis der Grossherzoglichen öffentlichen Bibliothek in Eutin, Eutin 1911*; Margarete Walter: *Aus der Geschichte der Kreisbibliothek Eutin, Eutin 1980*.

Az alapítvány Gerhard Anton von Halem (1752–1810) hercegi tanácsos, korábban ismert történész és költő⁴ könyvtárára vezethető vissza, melyet 1816-ban vásárolt fel Peter Friedrich Ludwig (1755–1829), az alapító apja. Halem szenvedélyes híve volt a francia forradalomnak és Napoleonnak (ami kegyvesztését és elszegényedését is okozta, így végül is a könyvtár eladásához is vezetett), mely meghatározta vásárlási súlypontját. A kb. 8000, főként német és francia nyelvű, egyszerű kötésű könyv a felvilágosodás és a francia forradalom irodalmának, filozófiájának, történetírásának és pedagógiájának gazdag válogatását nyújtja. Egyik büszkesége a nagy francia enciklopédia eredeti, első kiadása.

Még ugyanabban az évben újból jelentősen gyarapodott az eutini kastély tornya: August Moritz Appenfelder, nyugalmazott kiel katonatiszt ajánlódta „aus inniger Verehrung” és némi nyugdíjkiegészítés reményében Peter Friedrich Ludwig hercegnek ritkaságokkal teli bibliophil gyűjteményét. Appenfelder érdeklődése kevésbé kora, mint inkább a múlt felé irányult, a könyvek nagy része a XVI–XVII. századból származik, sőt néhány őnyomatvány is található köztük. Hartmann Schedel világhírnévkönyve 1493-ból, egy latin biblia Luther bejegyzéseivel 1524-ből, vagy Gessner nagy 1563-as „Tierbuch”-ja már Appenfelder korában is raritásnak számított.

A könyvtár máig is legértékesebb, és a kutatók számára legérdekesebb részét azonban 1823-ban örökölte Peter Friedrich Ludwig a Lübecki hercegprímásoktól. A gottorfi ház oldenburgi ágából kerültek ki 1586 óta Lübeck püspökei, mely cím a reformáció bevezetése óta természetesen világi hatalmat jelentett, noha az egykori egyházi birtokokat: Lübecket és Eutint foglalta magába. A hercegi családnak különösen két tagja volt szenvedélyes könyvgyűjtő: Adolf Friedrich (1727–1771), 1750-ig Lübecki püspök, majd svéd király, és a püspöki székben őt követő Friedrich August (1711–1785). Ezek a kötetek valódi műremek, fényűző kincsek, pompás bőr, bársony vagy selyem kötések gazdagon díszítettek, szinte mindenütt megtalálhatók az aranynyomású hercegi monogramok és címerek. Tartalmuk is javarészt világi: vadászatokról és a lovaglás művészetéről, kastélyokról és parkokról, utazásokról és udvari ceremóniákról, hadi tudományokról és csatákról szól legtöbbjük. Számos térkép, atlasz, almanach, kb. 900 rézmetszet, kotta és az eutini udvari színház számára íródott színdarab egészíti ki a sort. Különös értékes képviselnek a gyűjtemény orosz vonatkozású darabjai (így Erzsébet orosz cárnő koronázásának gazdagon illusztrált leírása; számos metszet a pétervári udvarról; Nagy Péter cár leányának, Anna Petrovnának imádságos

⁴ Legismertebb műve: „Geschichte des Herzogtums Oldenburg” (1794–1796).

könyve; különböző törvények, rendeletek stb.), melyek a gottorfi ház Oroszországhoz fűződő dinasztikus kapcsolatai során⁵ kerültek a lübecki püspökök könyvtárába.

Feltételezhetően a hercegi család kelet-európai érdekeltségével magyarázható leginkább az általunk talált hungaricumok viszonylag nagy száma is.

1 IV m 9
[Bethlen János] Betlenius, Joannes
Rerum Transylvanicarvm libri quatuor.
S. 1., 1664. [24], 447, [8] l. 8°

2 IV i 12
[Bethlen János] Betlen, Johannes
Das Bedrängte Dacia. Das ist: Siebenbürgische Geschichten. Aus d. Lat.
Übers. von Johannes Tröster.
Nürnberg: Kramer, Gerhard 1666. [22], 506, [10] l. 8°
Eredeti cím: Rerum Transylvanicarum libri quatuor; Nagyszeben 1663.

3 Lt 31
Benyowsky, Moritz August von.
Schicksale und Reisen. Aus d. Franz. ins Engl. übers. u. ins Dt. weiterübers.
von Georg Forster u. Sophie Margarethe Forkel. 1–2.
Lipscse: Dyk 1791 [1790]. 8°
I: Dessen Kriegsoperationen in Pohlen und Gefangenschaft in Kamtschatka. [4], LXXX, 376 l.
II: Fahrt durch das stille Meer über Japan und Formosa nach China; und Errichtung einer französischen Colonie zu Madagascar. [6, 602 l. 2 térkép.
Eredeti cím: Memoirs and Travels of Mauritius Augustus Count de Benyowsky; 1–2, London 1790.

Benyovszky Móric gróf kalandjainak leírása az 1768-as lengyel háborútól kezdve 1786-ban Madagaszkár szigetén bekövetkezett haláláig.

⁵ Vö: Tanzen, Richard: Das Schicksal des Hauses Oldenburg in Russland, in: Oldenburger Jahrbuch 58 (1959), 113–195; Peters, Gustav: Geschichte von Eutin, Neumünster 1971; Hübner, Eckhard: Staatspolitik und Familieninteresse. Die gottorfische Frage in der russischen Aussenpolitik 1741–1773 (Quellen und Forschungen zur Geschichte Schlesswig-Holsteins, 83), Neumünster 1984; Kiel, Eutin, St. Petersburg. Die Verbindung zwischen dem Haus Holstein-Gottorf und dem rússischen Zarenhaus im 18. Jh. (Schriften der Schleswig-Holsteinischen Landesbibliothek, 2), Heide 1987.

A valódi és fiktív eseményeket elbeszélő francia nyelvű eredeti kézirat angolul jelent meg először, majd közvetlenül ezután több különböző német fordításban (pl.: Berlin: Voss 1790; Hamburg: Hoffmann 1791; Tübingen: Cotta 1791).

4

II h 111

Allgemeine Weltgeschichte.

XV, 1–4. rész: Geschichte von Ungarn. Hrsg. Ludwig Albrecht Gebhardi.

Lipcse: Weidmann 1778–1782. 684; 754; 866; 740, [60] l. 8°

XV, 1. rész: Geschichte Ungarns von den Anfängen bis 1387; 2. rész: Geschichte Ungarns von 1387 bis 1777; 3. rész: Geschichte der mit Ungarn verbündeten Staaten bis zur Mitte des 18. Jh's; 4. rész: Fortsetzung der Geschichte der mit Ungarn verbündeten Staaten.

5

L3 243 (1)

Brown, Edward

Durch Niederland, Teutschland, Hungarn, Servien ... gethane gantz sonderbare Reisen. Aus d. Engl. übers.

Nürnberg: Zieger 1686. [14], 334, 12 l. 8°

Tulajdonjel: Appenfelder

Eredeti cím: A Brief Account of Some Travels in Hungaria, Servia, Bulgaria ...; London 1673.

Edward Brown 1668–73-as években tett útja leírásának első német fordítása.

6

Lr 27

Büsching, Anton Friedrich

Neue Erdbeschreibung. 1–5. rész 7 kötetben.

Hamburg: Bohn 1754–1768. 8°

1. rész, I: Dánia, Norvégia, Svédország, Oroszország, Poroszország, Lengyelország, Magyarország, Törökország. 1754. 12, 1184, 75 l.

Tulajdonjel: Appenfelder

897–1068. I. „Das Königreich Hungarn mit den einverleibten Ländern”.

Európa országonként tárgyalt felosztott földrajza, leginkább az egyes államok statisztikai adatait, topográfiáját és a feldolgozott szakirodalom bibliográfiáját tartalmazza.

Büsching, Anton Friedrich

Neue Erdbeschreibung. Új kiad. 1–5. rész 9 kötetben.

Hamburg: Bohn 1771–1777. 8°

1. rész, I. 7. kiad. 1777. XXVIII, 1136 l.

Büsching földleírásának javított és bővített kiadása.

Gradelehnus, Johannes

Hungarische, Sibenbürgische ... Chronica.

Frankfurt am. M. 1665. [24], 746 l. 8°

Magyarország történetéről szóló írások kompilációja a kezdetektől 1664-ig. A kötetet egy térkép, valamint számos rézmetszet díszíti neves személyekről, városokról és csatákról.

Gundling, Nicolaus Hieronymus

Ausführlicher Discovrs über den ietzigen Zustand Der Europäischen Staaten.
1–2.

Frankfurt; Lipcse 1733–1734. [40], 884, 38.; [22], 948, 50 l. 8°

Tulajdonjel: „Fürstbischöfe”

Európa államainak kézikönyve. A második kötet Németország, Svájc, Dánia, Svédország, Lengyelország, Oroszország, Törökország, Magyarország és Velence államait mutatja be.

Herberstein, Sigismund von

Rervm Moscoviticarvm commentarij.

Bázel 1571. [16], 227, [19] l. 4°

Herberstein először 1549-ben megjelentetett oroszországi követségi útjairól szóló beszámoló (1–156. l.), melyet a fenti kiadás egyéb írásokkal bővít, így pl. a Herbersteinak ajánlott Magyarország gyógyvizeiről szóló felsorolással: „De admirandis Hungariae aquis, hypomnemation Georgii Vuernhero authore” (173–194. l.)

Hermann, Benedikt Franz Johann von

Abriss der physikalischen Beschaffenheit der Oesterreichischen Staaten.

Lipcse; St. Pétervár: Logan 1782. [16], 374 l. 8°

Az Ausztriához tartozó országok és tartományok – így többek között Magyarország – földrajzi és néprajzi leírása.

Historische Nachricht von der Röm. Kayserl. Gross-Botschafft nach Constantinopel. Aus d. Lat. übers. von Gerard Cornelius von den Driesch.

Nürnberg: Monath 1723. [20], 494, 38 l. 8°

Tulajdonjel: „Fürstbischöfe”

Eredeti cím: Historia magnae legationis Caesareae ... ad Portam Otomannicam; Bécs 1721.

Jelentés Virmont gróf ausztriai követ konstantinápolyi útjáról, melynek során Budát is útbaejtette hajóval.

Honterus, Johannes

Rvdimenta cosmographica. Circvli sphaerae cvm V. zonis.

Zürich: Froschauer 1548. [60] l. 8° 12 térkép

Honterus kozmográfiájának rövidített kiadása. A zürichi első kiadás (Rvdimenta cosmographica ... libri III., Froschauer 1546) 12 térképét, „Zürich 1546” impresszummal ez a rövidített változat is átvette.

Honterus, Johannes

De Cosmographiae rudimentis, & omnium propè rerum nomenclatura, Libri III. Vna cvm Tabellis Geographicis praecipuis.

Bázel: Petri 1561. 865–985 l. 8° 24 térkép

In: Procli de sphaera liber I. Cleomedis de mvndo ... libri II. Arati Solensis phaenomena ... Vna cvm Io. Honteri Coronensis De Cosmographiae rudimentis duplici editione.

Tulajdonjel: Appenfelder

Honterus kozmográfiájának bázeli újabb teljes kiadása (az első 1534-ből).

Hübner, Johann

Kurtze Fragen aus der Politischen Historia. Neue Aufl.

(Hamburg) 1726. 990, [36] l. 8°

Tulajdonjel: Fürstbischöfe

Kelet-Európa államainak politikai bemutatása az uralkodók kronológiai sorrendjében.

Keyssler, Johann Georg

Neueste Reise durch Teutschland, Böhmen, Ungarn, die Schweitz, Italien, und Lothringen. 1–2.

Hannover: Förster 1740–1741. [8], 810; [2], 1344, 88, 56 l. 8°

Tulajdonjel: Appenfelder

Keyssler az 1729–31-es években Bernstorff gróf udvarmestereként utazta be Európát s jutott el többek között Magyarországra is.

Keyssler, Johann Georg

Neueste Reisen durch Deutschland, Böhmen, Ungarn, die Schweitz, Italien und Lothringen. Hrsg. M. Gottfried Schütze. 2. Kiad. 1–2.

Hannover: Förster 1751. [14], LXXVIII, [2], 728; [4], 731–1556, 63 l. 8°

Keyssler útirajzának új, bővített kiadása 1743-ban bekövetkezett halála után.

La Croix, A. Prérótée de

La géographie universelle, ou nouvelle methode Pour apprendre facilement cette science. 1–4 [4. kötet hiányzik].

Párizs: Cramoisy 1693. [24], 318; [12], 358; 331 l. 8°

Európa országainak általános földrajzi leírása. A második kötet Magyarországon kívül Itália, Németország, Skandinávia, Lengyelország és a Török Birodalom földrajzát tartalmazza.

[Le Noble de Tenneliere, Eustasche]

Histoire du Prince Ragotzi.

Párizs: Cellier 1707. [12], 191; [8], 213 l. 8°

A Rákóczi szabadságharc története 1702-ig, Rákóczit támogató céltalattal.

20

Lr 160 (2)

[Leeb, Robert] Robertus [Pseud.]

Der Andächtige Pilgrim, oder Wahrhaftige und Merckwürdige Beschreibung der Reise, welche ... Herr Robertus ... In das heilige Land und nach Jerusalem glücklich hinterleget. Aus d. Lat. übers. von Jasander.

Nürnberg: Schmidt 1740. [16] l. 8°

Eredeti cím: Incunabula verbi incarnati et lectulus morientis Hierosolymisa ... Domino Roberto ... arduo olim itinere in Palaestinam; 1731.

Egy zarándokút leírása az 1719–1720-as évekből. Az út Béctől Budán át Konstantinápolyba, majd Palesztinába, Jeruzsálembé vezetett.

21

IV p 25 (2)

Lettres sur les Hongrois. [Szerző] M. du B.

Amszterdam: 1742. 64 l. 8°

Hat igen kritikus hangú levél Magyarországról.

22

Ls 24

Luca, Ignatz de

Oestreichische Spezialstatistik.

Bécs: Degen 1792. [8], 232 l. 8°

Statisztikai adatok gyűjteménye az Ausztriához tartozó országok földrajzáról, politikai és gazdasági helyzetéről, vallásáról és természetföldrajzáról, valamint népességéről.

23

V i 4° 5

Meisner, Daniel

Politica politica, id est vrbivm designatio, civili prvdentiae parandae accommodata ... Oder Statistisches Städte-Buch.

Nürnberg: Helmers 1700. 7 l, kb. 800 rézmetszet. 4°

A wittenbergi rézmetsző, Daniel Meisner európai – így többek között magyar – városképeinek, emblémáinak, német és latin nyelvű mon-

dásainak gyűjteménye, mely először 1623-ban jelent meg, s a későbbi kiadások során számos más (így pl. Eberhard Kieser, Matthäus Merian) metsző műveivel bővült.

24

IV , 12 (3)

Mellen, Jacobus von

Series regvm Hvngariae e nvmmis avreis.

Lübeck: Wiedemeyer 1699. [8], 63 l. 8°

Tulajdonjel: Fürschbischöfe

A magyar királyokat ábrázoló aranypénzek leírása történelmi és geológiai magyarázatokkal.

25

IV k 4° 3

(Nadasd, Franciscus de)

Mausoleum ... Regni Apostolici Regum et primorum militantis Ungariae Ducum.

Nürnberg: Endter [1663]. [6], 407, [5] l. 4°

Magyar uralkodók életéről szóló latin és német nyelvű költemények számos rézmetszettel díszítve.

26

Lr 33

Neueste Geographisch-historisch- und statistische Beschreibung von Ungarn und dem Banat, Sklavonien und Siebenbürgen.

Schwabach; Lipcse: Mizler 1795. [4], 500 l. 8°

Külön megjelent 12. kötete a „Sammlung geographisch-historisch-statistischer Schriften” sorozatnak Magyarország földrajzáról, néprajzáról és történelméről.

27

V a 2° 1

Ortelius, Hieronymus – Meyer, Martin

Der Ungarischen Kriegs-Empörungen Historische Beschreibung. 1–2.

Frankfurt a. M. 1665. [10], 431, [15]; [8], 362, [20] l. 2°

Az első rész Ortelius Magyarország történetét (1395–1607) tartalmazza Meyer átdolgozásában, a második a Meyer általi folytatást 1665-ig.

[Pffeffel, Johannes Andreas]

Parvus Atlas in duas Partes divisus, quarum prior representat Regnum Hungariae ...

[Bécs], Pffeffel [1750 előtt]. [25] l. 4°

Tulajdonjel: „Fürstbischofe”

Az atlasz első része 13 térképet Magyarországról, második része 9 térképet a Habsburgok uralma alá tartozó országokról (így ott is egyet Magyarországról) foglal magába.

29

Ls 217 (1)

Piccolomini, Enea Silvio de

Opera geographica et historica. Cosmographia seu Rerum ubiq; quaestorum historia, locorumq; descriptio.

Helmstedt: Sustermann 1699. 374, 54 l. 8°

Tulajdonjel: Appenfelder

Piccolomini 1450-ben írott Kelet-, Közép-, Dél-Európa története és földrajza „Cosmographia” címmel 1477-ben jelent meg Velencében először nyomtatásban.

30

Ra 5

Pococke, Richard

Beschreibung des Morgenlandes und einiger andern Länder. Aus d. Engl. übers. von Christian Ernst von Windheim. Neue [3.] Ausgabe. 1–3. 8°

Erlangen: Walther 1791–1792. [18], XXXII, 428; [10], 392; [10], 408 l.

Eredeti cím: A Description of the East, and Some Other Countries; 1–2, London 1743–1745.

Richard Pococke angol tudós 1737 és 1742 között tett utazásának részletes leírása, mely a harmadik kötetben Görögország, Itália, Német és Csehország mellett Magyarországot és Ausztriát is tárgyalja. Első kiadás: Erlangen; Leipzig 1754–1755.

31

IV f 24

Respblica et Statvs Regni Hungariae.

[Leiden]: Elzevier 1634. 331 l. 8°

Az ismert Elzevier-sorozat Magyarország és Erdély kötete.

Sadeler, Marcus

Viaggio da Venetia, a Constantinopoli Per Marre, e per Terra, et insieme quello di Terra Santa. Cioe Citta, Castelli, Porti, Golfi, Isole, Monti, Fiumi, e Mari.

Velence: Stefano Scolari, s.d. [1670 után]. 89 l. 8°

87 térképet tartalmazó atlasz mindazokról a városokról és erődítményekről, melyeket a Velencéből Jeruzsálembe vezető tengeri út érintett, valamint Itália és Magyarország térképe.

33

IV a 1 (1)

Schmeizel, Martin

De coronis, ... de origine et fatis ... Regni Hvngricaricae coronae.

Jéna: Gollnerus 1713. [16], 237 l. 8°

Tulajdonjel: Appenfelder

Értekezés a koronák formáiról és történetéről az ókortól kezdve: ezt követi a korabeli uralkodók koronáinak leírása, végül az utolsó fejezet István király koronáját tárgyalja.

34

IV a 1 (2)

Schmeizel, Martin

De insignibus vvlgo clenodiis regni Hvngrariae.

Jéna: Gollnerus 1713. [6], 48 l. 8°

Tulajdonjel: Appenfelder

Értekezés a magyar koronáról, a koronázási palástról, a jogarról, valamint a koronázási szertartásról.

35

IV 14

Schröckh, Johann Matthias

Allgemeine Biographie. 6. rész.

Berlin: Mylius 1787. V, 464 l. 8°

Mátyás király életrajza és uralkodásának története, különös tekintettel kül- és belpolitikájára.

36

IV k 22

Schröckh, Johann Matthias

Allgemeine Weltgeschichte für Kinder. 4. 3. rész.

Lipscse: Weidmann 1784. [8], 433, [67] l. 8°

Tulajdonjel: von Halem

Oroszország (862–1780), Lengyelország (840–1777), Magyarország (900–1770) és Kína (i. e. 862–i. sz. 1735) története tankönyv formájában.

- 37 IV p 50
 Schultze, Gottfried
 Neu-augirte Welt-Beschreibung. Compendium cosmographicum.
 Frankfurt a. M.: Wust 1673. [2], 284 l. 8°
 Schultze világleírásának 6. kiadása; először: Lübeck 1648.
- 38 Lr 43
 Schweighofer, J[ohann] M[ichel]
 Abhandlung von dem Kommerz der österreichischen Staaten.
 Bécs: Hertl 1785. [10], 435 l. 8°
 A Habsburg uralom alá tartozó országok kül- és belkereskedelmét tárgyaló kézikönyv.
- 39 Lu 58
 Seipp, Christoph Ludwig
 Reisen von Pressburg durch Mähren, beyde Schlesien und Ungarn nach Siebenbürgen. 1–3. rész 1 kötetben.
 Frankfurt, Lipcse: [Mehler] 1793. [16], 520 l. 8°
 Úti beszámoló a fentiekben említett országokról, kevésbé azok látni-
 valóiról, mint inkább a politikai és szociális helyzetről.
- 40 IV p 17 (1)
 [Speer, Daniel]
 Ungarischer Oder Dacianischer Simplicissimus, Vostellend [1] Seinen wunderlichen Lebens-Lauff, Und Sonderliche Begebenheiten gethaner Räisen.
 S. 1. [Nürnberg?] 1683. [10], 239 l. 8°
 Grimmelshausen Simplicissimusának utánzata Magyarországon és Erdélyben játszódo kalandokkal. A kötetet Thököly Imre rövid életrajza zárja.
- 41 Ls 92
 Toll, Jacob Karl
 Epistolae Itinerariae.
 Amszterdam: Halma 1700. [6], 260, 13 l. 8°
 Tulajdonjel: Appenfelder
 A duisburgi Jacob Toll történész levelei 1687-ben tett utazásáról, melynek során Magyarországra is eljutott. A leveleket Toll halála után Heinrich Christian Hennin adta ki.

- 42 V h 4° 1
 Türckische Und Ungarische Chronica.
 Nürnberg: Fürsten, Gerhard 1663. [6], 314, [6] l. 4°
 Magyar- és Törökország 1535 és 1661 közötti történetéről szóló beszámolók kompilációja 170 rézmetszettel.
- 43 Ls 16
 Tröster, Johannes
 Das Alt und Neu Teutsche Dacia. Das ist: Neue Beschreibung des Landes Siebenbürgen.
 Nürnberg: Kramer 1666. [30], 480, [12] l. 8°
 Erdély történetének és jelenének bemutatása.
- 44 IV p 15
 Das Vormals so mächtige ... Verwirrte Königreich Ungarn.
 S. I. 1683. 461 l. 8°
 A 17. század második felének török harcairól.
- 45 V k 4° 1
 Wagner, Johann Christoph
 Delineatio provinciarum Pannoniae et Imperii Turcici in oriente Eine Grundrichtige Beschreibung dess ganzen Aufgangs, sonderlich aber dess Hochlöblichen Königreichs Ungarn und der ganzen Türckey.
 Augsburg: Koppmayer 1684. [8], 162, 7 l. 4° 2 térkép.
 Wagner több különféle útleírásból és topográfiából összeállított kompilációjának aktualitását Bécs 1683. évi török ostroma szolgáltatta.
- 46 V d 4° 1
 [Zech, Bernhard von]
 Der Europäische Herold.
 Frankfurt; Lipcse: Hoffmann 1688. [14], 1753, 83 l. 4°
 Európa országainak enciklopédiája.

Erdei Klára
Hungarika in den westdeutschen Privatsammlungen im XVI-XVIII.
Jahrhundert
Eutin

Die wertvolle Sammlung wurde zuerst 1837 vom Grossherzog Paul Friedrich August (1783–1853), dem Nachkommen des jüngeren oldenburgischen Zweigs der Gottorfer Herzogsfamilie einem engen, gebildeten bürgerlichen Kreis im Turm seines Schlosses in Eutin zur Verfügung gestellt. Diese "Grossherzogliche öffentliche Bibliothek" hat ursprünglich drei verschiedene Privatbibliotheken in sich gefasst.

Die Stiftung ist auf die Büchersammlung des früher bekannten Historikers und Dichters, Herzogsrates Gerhard Anton von Halem (1752–1810) zurückzuführen. Diese wurde 1816 von Peter Friedrich Ludwig (1755–1829), dem Vater des Gründers gekauft. Noch in demselben Jahr hat die Anzahl der Bücher im Turm des Schlosses in Eutin neuerlich bedeutend zugenommen: der Kieler Offizier im Ruhestand August Moritz Appenfelder hat seine bibliophile Sammlung, die voll von Raritäten war, "aus inniger Verehrung" und in der Erwartung einer geringen Pensionsergänzung dem Herzog Peter Friedrich Ludwig geschenkt.

Den auch bis heute wertvollsten und für die Forscher interessantesten Teil der Bücherei hat aber 1823 Peter Friedrich Ludwig von den Lübecker Fürstenprimassen geerbt. Aus dem oldenburgischen Zweig des Gottorfer Hauses stammten seit 1586 die Bischöfe von Lübeck. Dieser Titel bedeutete natürlich seit der Einführung der Reformation die weltliche Gewalt, obwohl er die ehemaligen Kirchengüter Lübeck und Eutin in sich fasste. In der herzoglichen Familie gab es zwei besonders leidenschaftliche Büchersammler: Adolf Friedrich (1727–1771), bis 1750 Bischof in Lübeck, später König in Schweden und der im Bischofsstuhl ihm folgende Friedrich August (1711–1785).

Vermutlich ist auch die relativ grosse Anzahl der von uns gefundenen Hungarika hauptsächlich durch das osteuropäische Interesse der Herzogsfamilie zu erklären.